

Demokrati på entreprenad. En fallstudie av demokratiutveckling i Västerås kommun

AV STIG MONTIN

The article is based on an evaluation of a case in a Swedish municipality (Västerås) where an external provider (a co-operative) of child care and care for the elder is supposed to contribute to "active citizenship" within a suburban area. The actual provider organisation is thus an entrepreneur of both welfare and local democracy. Empirical evidence based on questionnaires and personal interviews suggest that those who experienced influence as users in the welfare services also tended to be more "active citizens" than others in terms of such as trust in local politicians, interest in local politics, interest of taking responsibility of local affairs, trying to influence on municipal politics and political efficacy. Contextual factors such as informal political networking are suggested to be important mechanisms in producing this result.

Inledning

Det bedrivs olika former av demokratiutvecklingsarbete i svenska kommuner. Få kommuner har dock någon sammanhållen strategi eller några genomtänkta principer för detta arbete. Oftast handlar det om enstaka och tidsbegränsade projekt, till exempel medborgarpaneler, rådslag och medborgarförslag i fullmäktige (Gilljam och Jodal 2006). I de allra flesta fall handlar demokratiutveck-

lingsarbetet om att i egen regi genomföra insatser för att främja medborgarnas och brukarnas deltagande och inflytande, men det förekommer också att demokratiinsatserna läggs ut på entreprenad. Det betyder till exempel att olika föreningar ges stöd för att främja valdeltagandet eller att det skrivs in i avtal med föreningar att de skall främja demokratiutvecklingen (Amnå 2006a).

Det är också vanligt att ekonomiska och andra ideella föreningar har ansvar

för driften av verksamhet på uppdrag av kommunen, till exempel inom barnomsorgen. I samtliga nordiska länder har förväntningarna på föräldrarnas involvering i den offentligt finansierade barnomsorgen ökat sedan början av 1990-talet, bland annat i form av föräldrakooperativ och andra icke vinstdrivande föreningar (Kettunen red 2002). Dessa föreningar har ofta ett demokratimål i sina stadgar, men det avser huvudsakligen de egna medlemmarna. Det är troligen betydlig mindre vanligt att en sådan entreprenör också förväntas bidra till demokratiutveckling i vidare mening än enbart relaterat till verksamheten och medlemmarna.

Sammantaget kan sägas att det finns förvaltningspolitiska tendenser som innebär att brukarna i allt större utsträckning förväntas medverka i produktionen av offentlig välfärd samt demokratipolitiska tendenser som innebär att föreningar i civilsamhället i allt större utsträckning förväntas bidra till lokal demokratiutveckling.

Det fall som utgör studieobjekt i denna artikel är en ekonomisk förening (i civilsamhället) som på uppdrag av en kommun ansvarar för driften av offentlig verksamhet samt förväntas bidra till demokratiutveckling i lokalsamhället. Här sammanfaller således de förvaltningspolitiska och de demokratipolitiska tendenserna. Denna specifika kombination av välfärdsentreprenad och demokratientreprenad torde inte vara unik, men det förefaller oklart i vilken utsträckning det förekommer i Sverige och övriga nordiska länder.

Det första syftet med denna artikel är att redovisa några resultat från en

utvärdering av en sådan välfärds- och demokratientreprenad som bedrivits inom Västerås kommun. Närmare bestämt handlar det om i vilken mån och i så fall på vilket sätt en ekonomisk förening med integrerat ansvar för flera kommunala verksamheter lyckats bidra till ett "aktivt medborgarskap" i lokalsamhället. Det andra syftet är att relatera det studerade fallet och utvärderingsresultaten till samtida forskning inom det demokratipolitiska området.

Artikeln disponeras på följande sätt: Först ges en beskrivning av det studerade fallet, det vill säga den ekonomiska föreningens (Tillberga GrannskapsService) uppkomst, uppdrag och organisation. Därefter presenteras undersökningens beroende variabel, nämligen det som kallas "aktivt medborgarskap". Sedan följer ett teoretiskt perspektiv där exempel tas ur svensk demokratiforskning för att ställa ett antal empiriska frågor till materialet. Efter det redovisas resultaten från den empiriska undersökningen och i efterföljande avsnitt görs ett försök att blottlägga några kontextuella mekanismer som kan förklara resultaten. Avslutningsvis formuleras några framtida forskningsuppgifter.

Beskrivning av fallet

I Tillberga – en tätort inom Västerås kommun med knappt 2000 invånare – finns en ekonomisk förening, Tillberga GrannskapsService (TGS), som på uppdrag av Västerås kommun sedan 1993 har ett integrerat ansvar för driften av följande verksamheter:

- skolbarnomsorg, öppen förskola och förskola
- biblioteksverksamhet
- fritidsverksamhet för ungdomar
- drift av sim- och sporthall samt skötsel av en idrottsplats och motionsspår
- drift och skötsel av lekplatser och grönområden
- drift av servicehus, hemtjänst och gruppboheter
- restaurangverksamhet

Under åren 1993 till 2000 bedrevs verksamheten enligt ett löpande avtal. Efter upphandling enligt de nytillkomna kraven på offentlig upphandling förnyades avtalet år 2000 med en avtalstid som sträcktes fram till 2005. Därefter har avtalet förlängts till 2007.

Antalet medlemmar i TGS har kontinuerligt ökat under årens lopp, från 33 när föreningen bildades till 350 år 2006. Den mest omfattande medlemsutvecklingen skedde under första hälften av 1990-talet då antalet medlemmar ökade från 33 till 204 (1995). Ökat medlemsantal uppfattas som positivt, men är inte ett mål i sig eftersom TGS har ett bredare syfte än att tillgodose medlemmarnas intressen.

Tillkomsten av TGS kan sökas i händelser i början av 1990-talet. Några viktiga symboler för Tillberga tätort var hotade på grund av kommunens försämrade ekonomi, nämligen medborgarhuset, Sörbyskolan och badhuset. Föreningsföreträdare och enskilda boende i Tillberga formade en kommitté (Tillbergakommittén) för att rädda de tre husen och verksamheterna. I detta sammanhang erbjöd kommunen HSB

(Sveriges största bostadsföretag) att ta över ansvaret för medborgarhuset och badet, men HSB:s motförslag var att man ville ta över driftansvaret för all kommunal verksamhet i Tillberga. När det nu handlade om driftansvar för ett flertal verksamheter ansåg HSB och kommunens politiska ledning att det kunde vara lämpligt att bilda en ny fristående ekonomisk förening. TGS kan därmed sägas vara en avknoppning av HSB.

En intressant, men inte helt unik händelse är att det som TGS stod för kunde legitimeras från såväl höger som vänster bland partierna i Västerås. När en borgerlig majoritet tog över efter valet 1991 aviserades – i likhet med många andra kommuner vid samma tillfälle – att det den "mjuka" kommunala verksamheten skulle privatiseras med 20 procent per år. TGS kunde definieras som en privat verksamhet och därmed inrymmas i privatiseringsambitionerna. Samtidigt är TGS en ekonomisk förening med uttalade mål att bidra till demokrati och delaktighet i lokalsamhället och har därmed tydliga ideologiska rötter i svenskt folkrörelsetänkande. Därmed knyter det också väl an till socialdemokratisk (och centerpartistisk) idétradition. Avtalet med TGS godkändes i fullmäktige i full enighet.

Verksamhetsidé och samhällsuppgift

På TGS:s hemsida på Internet presenteras verksamheten och föreningens verksamhetsidé (www.tillberga.com). Där framgår bland annat att TGS arbe-

tar med "medborgarstyrd samhällsservice" och att "verksamheten i alla lägen ska genomsyras av gemenskap, delaktighet, trygghet och kvalitet". Vidare betonas att mötet med brukarna skall "präglas av ett förhållningssätt som inbjuder till delaktighet och låter brukarens önskemål och synpunkter styra vår verksamhetsutveckling".

Huvudsakligen är de ovan citerade målsättningarna knutna till den verksamhet som TGS bedriver, inte förhållanden utanför verksamheternas räckvidd. I föreningens dokument "Grundläggande värderingar" framhålls emellertid att TGS också har ett "samhällsansvar". Det betyder bland annat att TGS tillsammans med andra verksamheter, föreningar och organisationer i Tillberga skall "gemensamt skapa ett mervärde i samhället". Ambitionen att bidra till en positiv lokal utveckling i olika avseenden framgår också tydligt i avtalet med Västerås stad, nämligen att TGS på olika sätt skall stödja de boendes möjligheter till delaktighet och inflytande samt "stimulera och stödja de boendes egna ansvarstagande och medverkan i utvecklingen av närmiljön, det vill säga insatser som stödjer ett aktivt medborgarskap" (Västerås stad 2005).

Verksamheten leds av en styrelse och en platschef. På den årliga föreningsstämman väljs medlemmar till den lokala styrelsen. Styrelsen är representerad i de brukarråd som är knutna till verksamheterna. Två brukarråd är speciellt framträdande, nämligen föräldrarrådet (brukarråd för förskolan) samt äldre- och handikapprådet (brukarråd för äldre- och handikappsomsorg). Föräldrarrådet består av ledamöter som

utses av föräldrar vid de olika avdelningarna vid förskolan och ledamöterna i äldre- och handikapprådet utses efter nomineringar enligt stormötesprincipen. Ytterligare två brukarråd - rådet för bibliotek och kultur samt för miljö - för en mer tynande tillvaro.

Leverans av tre produkter

TGS förväntas leverera tre "produkter", nämligen (1) kostnadseffektiv service och omsorg med hög kvalitet, (2) delaktighet och inflytande för dem som är medlemmar i föreningen och brukar denna service och omsorg samt (3) bidra till ett aktivt medborgarskap i hela lokalsamhället. Därmed framstår TGS som både en "vanlig" entreprenör och en demokratientreprenör.

Strategin för att länka samman dessa tre uppgifter kan i korthet tolkas på följande sätt. Utgångspunkten är den service och omsorg som skall levereras till de boende. För att också uppnå engagemang och delaktighet bland brukarna är personalens engagemang och delaktighet viktig. Både personalens och brukarnas "nytta" med att engagera sig i ett bredare perspektiv än i den enskilda verksamheten behöver ständigt bekräftas. Genom en sådan bekräftelse kan idén om fördelen med att vara engagerad och medverka i att ta sig an gemensamma angelägenheter spridas till andra människor i området. Personal och brukare blir "ambassadörer" för möjligheten att påverka det lokala samhällslivet.

Teoretiskt perspektiv

Både fallet som sådant och resultaten av studien kan relateras till ett flertal aktuella forskningsområden. Det gäller framförallt forskning om New Public Management (entreprenaden är ett exempel på kontraktstyrning), local governance (det är ett privat-offentligt samarbete för lokal välfärd och demokrati), forskning om socialt kapital (föreningen vill bidra till mellanmänsklig tillit) och civilsamhället (fallet är ett exempel på hur föreningar involveras i offentlig serviceproduktion) samt demokratiforskning (ett mål är att bidra till aktivt medborgarskap). I detta sammanhang är det framförallt anknytningen till svensk kommunorienterad demokratiforskning som betonas. Här och var i den empiriska redovisningen och i den avslutande diskussionen görs dock vissa referenser till de övriga forskningsområdena.

Aktivt medborgarskap

I det nationella och internationella offentliga samtalet om hur den lokala demokratin och välfärden kan utvecklas förekommer en rad olika positivt värde-laddade termer. Under senare tid har "aktivt medborgarskap" seglat upp som ett attraktivt slagord i den nationella och internationella demokratipolitiska debatten. Aktivt medborgarskap kan ses som ett uttryck för ett övergripande perspektiv som fått allt vidare spridning och som är nära besläktat med ett republikanskt (eller neo-republikanskt) synsätt på samhället som handlar om att skapa förtroendefull samhandling i

ett pluralistiskt samhälle (van Gunsteren 1998). Tankefiguren kan i korthet beskrivas på följande sätt: varje enskild vuxen medborgare i en kommun bör vara en aktiv politisk varelse som både agerar utifrån sitt egenintresse och samtidigt tar sitt ansvar för det allmännas bästa. Idén kan ses som ett försök att integrera föreställningar om medborgaren som kund, brukare, politisk deltagare och medskapare i lokalsamhället (Richard 2000). Människor skall engageras i beslutsprocesser, ges möjlighet till inflytande i planeringssammanhang, i lokalsamhället och i välfärdsproduktionen i syfte att förbättra det substantiella utflödet (Brannan, John och Stoker 2006). Idealet kan också uttryckas som en strävan att uppnå en demokratisk interaktiv styrning där medborgarna utgör resurser för att åstadkomma en hållbar demokrati och välfärd. Denna tankefigur förekommer - med lite olika beteckningar och med vissa nyansskillnader - inom såväl den internationella demokratiforskningen som inom det demokratipolitiska fältet (för en översikt se Montin 2006b).

Det i mycket grova drag beskrivna perspektivet är således inte någon vetenskaplig teori utan snarare en ideologisk föreställning och vision om ett framtida lokalsamhälle. Däremot kan denna föreställning operationaliseras i ett antal mätbara indikatorer. I denna studie används ett flertal indikatorer på ett aktivt medborgarskap som till stor del överensstämmer med dem som används inom svensk demokratiforskning.

Anknytning till demokratiforskningen

Syftet med studien av "Tillbergamodellen" var att besvara följande fråga: I vilken mån och i så fall på vilket sätt bidrar TGS till ett aktivt medborgarskap i Tillberga? Närmare bestämt handlar det om en förväntad spridningseffekt i betydelsen att TGS på olika sätt bidragit till att understödja ett aktivt medborgarskap i lokalsamhället Tillberga.

Med ett språkbruk som använts sedan slutet av 1980-talet kan man tala om relationen mellan den "lilla" och den "stora" demokratin (Montin 1998). Den "lilla" demokratin blir i detta fall det samma som brukarinflytande i de olika verksamheterna. Den "stora" demokratin handlar om relationen till Västerås stads politiska och professionella system. Tillberga som lokalsamhälle kan då ses som en "mellanstor" demokrati. I enlighet med denna tankefigur förväntas TGS skapa "ringar på vattnet" mellan den lilla och den mellanstora demokratin, det vill säga delaktighet i lokalsamhället samt även påverka relationen till den stora demokratin.

För att bedöma rimligheten i ett sådant resonemang bör man ta del av den pågående demokratiforskningen, framförallt studier av effekter av olika projekt och demokratiseringsåtgärder som sker runt om i landet. Generellt sett förefaller framgångarna för kommunala demokratiseringsåtgärder i Sverige minst sagt lysa med sin frånvaro. På basis av en nationell studie omfattande 279 kommuner dras följande otvetydiga slutsats:

"Kommunernas satsningar på demokratiutveckling har inte resulterat i en mer vital demokrati med mer aktiva och tillitsfulla medborgare. Trots en lång rad olika analyser har vi inte funnit några belägg för att kommunerna har lyckats administrera fram en bättre fungerande demokrati. De kommunala demokratiseringsåtgärderna måste tvärtom bedömas som misslyckade" (Gilljam och Jodal 2005, sidan 26; se också Gilljam och Jodal 2006).

Den citerade slutsatsen kan tolkas så att demokratiseringsåtgärder i kommunerna inte lett till mer aktiva och tillitsfulla medborgare i allmänhet. Däremot säger studien inget om de medborgare som faktiskt varit med i satsningarna. Det kan också uttryckas som att demokratiseringsåtgärder inte lett till någon geografisk spridning av politisk aktivitet och politisk tilltro. Även om folk varit med i demokratiseringsåtgärder har eventuella positiva erfarenheter av detta inte "smittat" av sig till andra invånare i kommunen.

Det undersökta fallet i Västerås kan betraktas som en demokratiseringsåtgärder i den meningen att kommunen förväntar sig att den ekonomiska föreningen i sitt ansvar för driften av verksamheten också bidrar till ett aktivt medborgarskap. En fråga som kan ställas är då om denna specifika satsning också kan karakteriseras som ett misslyckande.

En annan inriktning inom svensk demokratiforskning är att undersöka effekterna av en speciell satsning, nämligen brukarinflytande. Någon forskning som direkt handlar om hur brukarinflytande i ekonomiska föreningar påverkar den lokala demokratin har jag inte funnit, men det har framhållits att det finns tydliga indikatorer på att brukarmedverkan och brukarinfly-

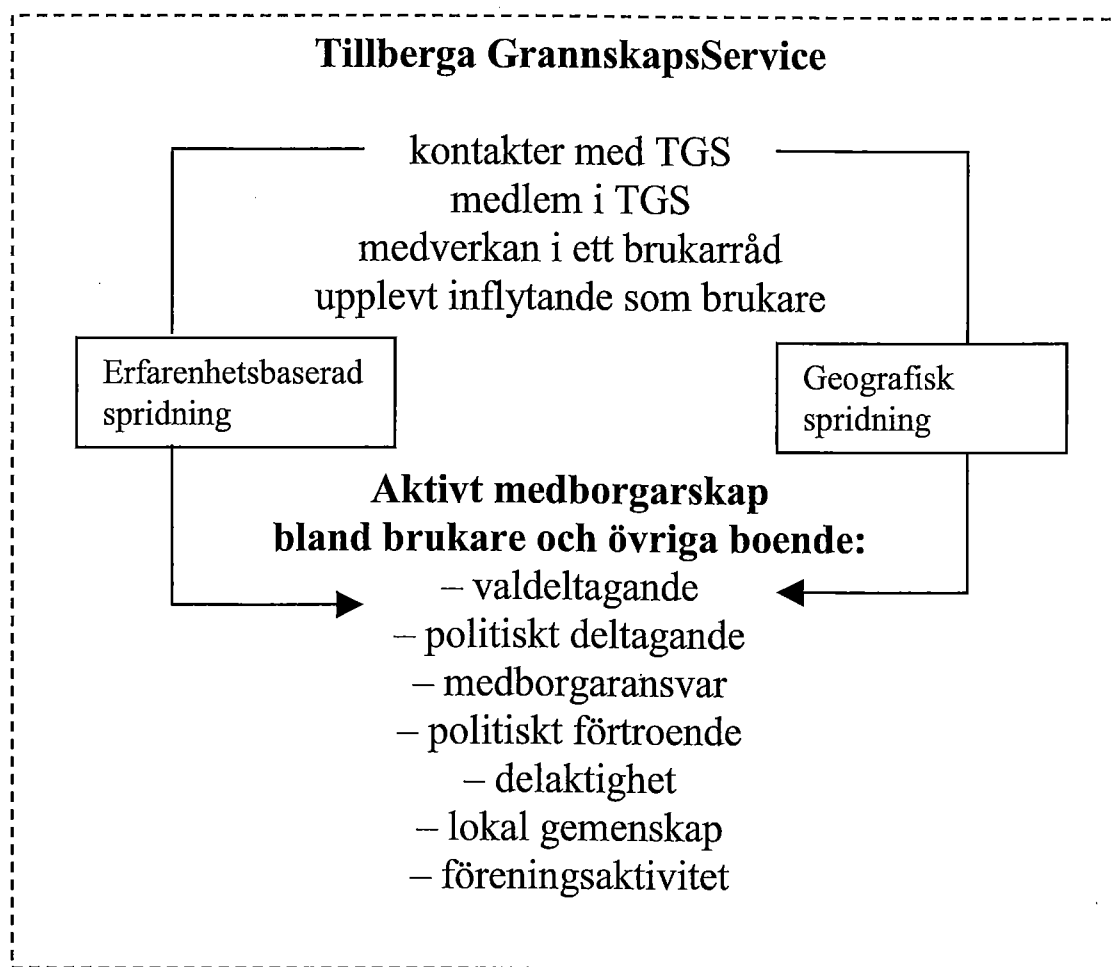
tande i (relativt) fristående kooperativ kan främja både lokal välfärdsutveckling och lokal demokrati (Pestoff 2006). Brukarinflytande är en central del i TGS och förväntningen är att ett sådant inflytande skall bidra till ett aktivt medborgarskap i vidare mening. Därmed knyter studien väl an till Maria Jarls avhandling om brukarinflytande i skolan (Jarl 2004). Hennes frågeställning gällde om brukarinflytandet ökar föräldrarnas demokratiska kompetens (politiskt intresse, kunskap och självförtro) och om detta i sin tur ökar deras benägenhet att delta politiskt. Jarl undersöker två typer av spridning. Den ena handlar om en erfarenhetsbaserad spridning i betydelsen att de föräldrar som deltar i brukarstyrelser kan tänkas transformeras till "demokratiska medborgare". Den andra handlar om "ringar på vattnet", det vill säga om det sker en deltagardemokratisk utveckling hos övriga föräldrar på skolan. Det senare sammanfaller med det som ovan kallas geografisk spridning. Resultaten från de jämförande fallstudierna som Jarl genomfört tyder på att brukarinflytandet, under vissa villkor, kan vara en "skola i demokrati". Däremot tycks det inte skett någon spridning till andra föräldrar.

Sammantaget kan vi ur detta begränsade urval av empiriska studier om kommunala demokratiseringsåtgärder vaska fram två tänkbara spridningseffekter som kan kallas för en *geografisk* respektive en *erfarenhetsbaserad* spridningseffekt. Den geografiska spridningseffekten betyder att även andra i lokalsamhället, som inte är brukare eller på annat sätt är direkt berörda av TGS:s

verksamhet, nås och omfattas av budskapet att det lönar sig att påverka eller att gemensamma angelägenheter bäst löses med gemensamma ansträngningar. Den erfarenhetsbaserade effekten betyder att erfarenheterna från kontakter med TGS som brukare stimulerar ett aktivt medborgarskap. Om man exempelvis som deltagare i ett brukarråd har goda erfarenheter av att få gehör för sina synpunkter kan det innebära att man förväntar sig att få gehör för sina synpunkter även i vidare kommunpolitiska sammanhang.

Uppläggning, metoder och material

En grundläggande hypotes är sålunda att de insatser som TGS gör för att skapa inflytande och delaktighet för brukarna (och även för personalen) också bidrar till att stärka det aktiva medborgarskapet i vidare mening. Hypotesen har översatts till en analysmodell (figur 1). I modellen ingår en uppsättning faktorer som ses som oberoende variabler. Samtliga dessa variabler (kontakter med TGS, medlem i TGS, medverkan i ett brukarråd samt upplevt inflytande som brukare) ställs i relation till ett antal beroende variabler som används som indikatorer på ett aktivt medborgarskap.

Figur 1. Studiens analysmodell.

Aktivt medborgarskap innehåller sju indikatorer (enkätfrågorna redovisas i bilaga 1). Den första är valdeltagande, vilket motsvaras av att de svarande uppgett att de röstade vid senaste valet (2002). Den andra indikatorn kallas politiskt deltagande och omfattar sammanlagt 12 olika sätt att påverka den kommunala politiken. En tredje indikator kallas medborgaransvar och avser sammanlagt åtta påståenden om vilka ideal som bör vara vägledande för medborgarna i ett samhälle. Den fjärde indikatorn handlar om politiskt förtroende och är uttryckt i form av tre påståenden om kommunpolitikerna (om de gör goda avvägningar mellan olika intressen i kommunen, om de lyss-

nar på synpunkter som medborgare för fram och om de är ärligt intresserade av folks allmänna bästa). Den femte indikatorn avser delaktighet och rör medborgarnas tilltro till sin egen förmåga och vilja att påverka och engagera sig samt om man anser att det är någon idé med att försöka påverka den kommunala politiken. Den sjätte indikatorn handlar om upplevelsen av gemenskap med andra människor som bor i bostadsområdet samt om man anser att man i allmänhet kan lita på folk som bor i kommunen. Slutligen gäller det föreningsaktivitet som mäts genom frågor kring om man under de senaste två åren varit aktiv i någon annan förening än TGS.

Det empiriska material som bildar grund för analysen består i första hand av svar på en enkät som skickades ut under våren 2006 till samtliga vuxna bosatta i Tillberga tätort samt en enkät som skickades till ett urval av invånare i Västerås stad under år 2004. Vidare har ett tiotal intervjuer genomförts som framförallt omfattat ledningen för TGS och aktiva brukare i TGS. Samtal har också förts med några förenings- och partiföreträdare (vilka som intervjuats redovisas i Montin 2006a). Därutöver har en del relevant statistik tagits fram i Västerås stad (Konsult och Service) och en del dokument som berör Tillberga och dess historia har studerats. Sammantaget kan studien karakteriseras som en fallstudie där syftet är att göra "tolkningar i kontext". De resultat som kommer fram ur enkäten skall tolkas i ljuset av lokalsamhällets sentida utveckling (jämför Merriam 1994:25).

Enkätaterialet

Två enkätmaterial har använts, dels det som samlades in i Tillberga våren 2006, dels en enkätundersökning som genomfördes 2004 och omfattade hela Västerås stad (Svenska Kommunförbundet och Landstingsförbundet 2004). Flertalet av frågorna som användes i Tillberga är de samma som användes i den senare enkäten. Antalet utskickade enkäter i Tillberga var 1 555 och 858 fullständiga svar har bearbetats (55 procent). Undersökningen i Västerås stad omfattade ett urval på 400 personer och 213 svar kunde bearbetas, vilket innebär en svarsfrekvens på 53 procent.

De två undersökningarna är således inte fullständigt jämförbara eftersom det i Tillberga var en totalundersökning (alla från 18 år i Tillberga tätort), medan den i Västerås som helhet var en urvalsundersökning samt att urvalet var i minsta laget. I tabell 1 redovisas några karakteristika för de två svarsgrupperna (den reella fördelningen redovisas inom parentes).

	Tillberga	Västerås stad
Andel från 65 år	18 % (14%)	17% (16%)
Andel med eftergymnasial utbildning	25 % (19%)	36 % (28%)
Andel utrikes födda	7 % (7%)	17% (16%)
Andel kvinnor	54 % (52 %)	45% (50 %)

Tabell 1. Några kännetecken för dem som svarat på enkäterna och hur de är reellt fördelade i de aktuella områdena. Avser förhållandena 31/12, 2005 (källa: Konsult och Service, Västerås stad).

Den äldsta åldersgruppen (över 65 år) är något överrepresenterad i Tillbergamaterialet. Vidare är andelen med eftergymnasial utbildning överrepresenterade i båda undersökningarna. Trots dessa svagheter i materialet förefaller det ändå möjligt och rimligt att jämföra resultaten från de båda undersökningarna för att ge en fingervisning om Tillberga avviker från Västerås i stort. Någon viktning med anledning av överrepresentationen har inte gjorts.

Geografisk spridning av aktivt medborgarskap?

I utvärderingens teoretiska perspektiv anges två tänkbara spridningseffekter – en geografisk och en erfarenhetsbaserad. Den första studeras genom att jämföra enkätsvaren i Tillberga med enkätsvaren från ett urval av boende i hela Västerås kommun. Om svarsfördelningen visar att det som här kallats aktivt medborgarskap är mer framträdande i Tillberga än i Västerås som helhet skulle det kunna ligga till grund för en diskussion om det finns några speciella förhållanden i Tillberga, till exempel förekomsten av TGS, som kan förklara en sådan skillnad.

Mot bakgrund av Tillbergas sociala och ekonomiska förhållanden bland befolkningen kan det förväntas att det politiska deltagandet är högre där än i Västerås i allmänhet. Det stämmer när det gäller valdeltagande, men inte när det gäller informellt politiskt deltagande (se bilaga 2). Snarare är det så att det

genomgående framstår som att det informella politiska deltagandet är något lägre i Tillberga än i Västerås stad som helhet.

Ett annat tema handlar om medborgaransvar, det vill säga vad människor bedömer som viktiga moraliska och etiska förhållningssätt i samhället. Samstämmigheten mellan vad tillberga-borna och övriga invånare i Västerås stad uppfattar som viktiga delar i samhällsansvaret är stor.

Förtroendet för kommunpolitikerna i Västerås stad verkar vara lika högt (eller lågt) som i resten av Västerås stad. När det gäller delaktighet och föreningsaktivitet finns inte heller några avvikelser mellan svaren som tyder på att det aktiva medborgarskapet skulle vara mer framträdande i Tillberga än på annat håll. Den enda tydliga skillnaden gäller frågan om lokal gemenskap och mellanmännisklig tilltro. Andelen i Tillberga som instämmer i påståendet "jag tycker att man kan lita på människor som bor här i staden" är 72 procent, medan motsvarande andel för urvalet i hela Västerås stad är 53 procent (bilaga 2). Jämförelsen tyder således på att den mellanmänniskliga tilliten är något större i Tillberga än generellt i Västerås. Mot bakgrund av att urvalet i Västerås var litet är det vågat att dra några slutsatser av det. I stort sett samtliga intervjuade personer refererade till en positiv "tillbergaanda", vilket skulle kunna ge mening åt svarskillnaderna. En annan faktor i sammanhanget är att Tillberga tätort socialt och etniskt sett framstår som ett tämligen homogent och "svensktätt" område jämfört med många andra stadsdelar i Västerås. Ett socialt och etniskt

homogent område förknippas ofta med ett stort socialt kapital, vilket betyder att människor i allmänhet känner tilltro till varandra och att där finns nätverk av individer och föreningar som har en ömsesidig och gemensam nytta av att samarbeta med varandra (det som i litteraturen ibland kallas "sammansbindande" socialt kapital, se Putnam 2001).

En översiktlig analys av svaren från tillbergaborna och svaren från övriga i Västerås stad visar att det inte finns några systematiska skillnader när det gäller aktivt medborgarskap. Den jämförande studien – med de metodologiska bristerna i åtanke – tyder på att det inte finns några geografiska spridningseffekter som kan härledas till TGS:s verksamhet och roll i lokalsamhället. Resultaten harmonierar tämligen väl med de nationella undersökningar som visar att demokratisatsningar i allmänhet inte

haft några avsedda effekter. Nästa steg blir att undersöka den erfarenhetsbaserade spridningseffekten.

Brukarnas relationer till TGS

Enligt analysmodellen förväntas det finnas ett samband mellan olika former av relationer till TGS och ett antal faktorer som sammantaget kallas aktivt medborgarskap. Först redovisas egenskaperna i den första uppsättningen variabler. I tabell 2 redovisas hur stor andel av de svarande som ofta eller ganska ofta haft kontakt med företrädare för TGS, hur stor andel som angett att de är medlemmar i TGS, hur stor andel som medverkat i något av TGS:s brukarråd samt hur stor andel som anser att de har inflytande inom de verksamheter som de är berörda av.

Olika former av relationer till TGS	Andel (antal inom parentes)
Mycket ofta eller ofta kontakter med TGS	45 % (386)
Är medlem i TGS	37 % (318)
Deltagit i något av brukarråden	9 % (73)
Uppllevt inflytande som brukare	56 % (255)

Tabell 2. Andel och antal svarande som anger olika relationer till TGS.

De olika relationerna överlappar varandra på olika sätt men är också åtskilda. Det är fler som har kontakter med TGS än som är medlemmar i föreningen. Ungefär en tredjedel av medlemmarna är "passiva" i den meningen att de sällan eller aldrig har kontakt med någon som är verksam inom TGS. En stor andel (80 procent) av medlem-

marna uppger att de har inflytande som brukare men det är inte alla medlemmar som upplever att de har inflytande. Drygt en tredjedel (37 procent) av icke-medlemmarna anser att de har inflytande som brukare. Dessa siffror kan ses som en bekräftelse på den policy inom TGS som säger att det inte är något egenvärde i att rekrytera medlem-

mar utan att det viktigaste är att främja inflytande och delaktighet för dem som är brukare av verksamheterna.

Det är framför allt personer i åldersgruppen 33-48 år som uppger att de har inflytande i de verksamheter som TGS sköter och som de svarande är berörda av (70 procent av 183 svarande i denna åldersgrupp). Eftersom det framförallt är familjer med fyra eller fem familjemedlemmar som instämmer i påståendet tyder det på att det till stor del är småbarnsföräldrar som upplever att de har inflytande. Sammantaget kan sägas att om vi träffar på någon i Tillberga – man eller kvinna – som är i åldern 33 till 48 år med en till tre hemmavarande barn och har eftergymnasial utbildning är det mer sannolikhet att hon eller han upplever sig ha inflytande över de verksamheter som TGS ansvarar för och som personerna är berörda av än om vi träffar på någon som kan karakteriseras på något annat sätt.

Erfarenhetsbaserad spridning av aktivt medborgarskap?

I denna utvärdering är det emellertid inte brukarinflytandet i sig som är det mest intressanta, utan hur detta tillsammans med andra relationer till TGS förhåller sig till olika aspekter av aktivt medborgarskap. Ett grundläggande antagande i analysmodellen är att de boendes relation till TGS har betydelse för förhållningssätt och handlande i ett större sammanhang. Samtliga relationsvariabler (som redovisas i figur 1) har

körts mot var och en av de variabler som indikerar ett aktivt medborgarskap (se bilaga 3). Därtill har skett kontroll för ålder, kön och utbildning för var och en av de beroende variablerna.

I flera fall har resultatet blivit att det inte finns några tydliga (signifikanta) samband, men mönstret är ändå tydligt: de svarande som angett att de har någon formell relation till TGS och framförallt om de upplever att de har inflytande som brukare tenderar att i högre utsträckning än andra svarande instämma i påståenden som här karakteriserats som aktivt medborgarskap.

Resultaten sammanfaller med den generella bild som visar att det finns samband mellan föreningsaktivitet i allmänhet och politisk aktivitet. De som är aktiva i en förening har ofta ett större så kallat politiskt kapital än de som inte är aktiva. Med politiskt kapital menas i detta sammanhang bland annat att man inte är främmande för att protestera mot politiska och administrativa beslut och att man aktiverar sig kollektivt i politiska sammanhang (Amnå 2006b; Vogel med flera 2003). I föreliggande studie finns exempelvis positiva samband mellan att ha en relation till TGS och att försöka påverka den kommunala politiken på olika sätt.

En av relationsvariablerna ger ett särskilt tydligt utslag, nämligen upplevt inflytande som brukare. Frågan som ställdes i enkäten var följande: "Upplever du att du har inflytande i de verksamheter som Tillberga Grannskaps-Service sköter och som du är berörd av?". Här finns signifikanta positiva samband med flertalet faktorer som indikerar ett aktivt medborgarskap.

Det som här karakteriserats som "aktivt medborgarskap" består av en stor mängd variabler och nästan samtliga samvarierar med upplevelsen av inflytande som brukare i TGS. En mer specificerad analys har genomförts, nämligen en faktoranalys som sorterade upp det aktiva medborgarskapet i huvudsakligen tre faktorer. Den ena består uteslutande av *erfarenheter av försök med politisk påverkan*, det vill säga att man någon gång under de senaste två åren försökt påverka den kommunala politiken. Den andra faktorn består av något som kan benämnas *aktivt förhållningssätt* och innehåller sju komponenter: som medborgare ska man hålla sig informerad, vara aktiv i föreningslivet, vara med och ta gemensamt ansvar samt aktivt försöka påverka politiska beslut i kommunen, intresse för samhällsfrågor, tilltro till sin egen förmåga att påverka samt att man kan tänka sig att utan ersättning arbeta för att förbättra närmiljön. Slutligen framkom en tredje faktor som kan kallas *politisk tilltro*, det vill säga att man anser att kommunpolitikerna gör goda avvägningar, att de lyssnar på medborgarna och att de framstår som ärligt intresserade av medborgarnas synpunkter. De tre faktorerna förklarar sammanlagt 57 procent av variansen.

Dessa tre faktorer jämfördes därefter med de variabler som beskriver olika relationer till TGS, det vill säga om man är medlem, om man är med i ett brukarråd, om man ofta träffar personal inom TGS samt om man har positiva erfarenheter av brukarinflytande inom TGS. Analysen gav ett tydligt utslag, nämligen att positiva erfarenheter av brukar-

inflytande har ett starkt (signifikant) samband med ett aktivt förhållningssätt ($R=0,352$) och med politisk tilltro ($R=0,224$).

Med dessa analyser har aktivt medborgarskap specificerats till huvudsakligen två faktorer: aktivt förhållningssätt och politisk tilltro. Tolkningen blir således att positiva erfarenheter av brukarinflytande tenderar att uppmuntra till sådana medborgardygder som säger att man bör vara aktiv i samhället och att det också lönar sig att vara aktiv. Dessutom tenderar positiva erfarenheter av brukarinflytande också främja en allmän tilltro till kommunpolitikerna i Västerås. Resultaten av dessa statistiska analyser sammanfaller tämligen väl med en del av de resultat som Maria Jarl kom fram till när det gäller brukarinflytande och demokratisk kompetens (Jarls 2004).

En summering av resultaten så här långt ger att det inte finns någon observerbar geografisk spridningseffekt i betydelsen att känslan av delaktighet smittat av sig till andra boende än brukarna. Däremot kan det observeras en erfarenhetsbaserad spridningseffekt som uttrycks i positiva samband mellan upplevt inflytande å ena sidan och potentiella frivilliginsatser, delaktighet och politiskt förtroende å den andra. Det är emellertid inte självklart att upplevt inflytande skall ses som orsak till aktivt medborgarskap. Ett exempel på ett omvänt förhållande kan vara att många som anger att de upplever inflytande tidigare hade en positiv inställning till att utan ersättning bidra till att förbättra närmiljön. Just det faktum att det framförallt är upplevt inflytande som sam-

varierar mest med olika faktorer som kallats aktivt medborgarskap talar dock för att det upplevda inflytandet på något sätt påverkat inställningen till andra frågor. Varken kontakter, medlemskap eller deltagande i brukarråden ger sammantaget sett samma resultat. En sammantagen bedömning är således att upplevt inflytande i de verksamheter som TGS ansvarar för på olika sätt främjat ett positivt förhållningssätt till olika aspekter av aktivt medborgarskap.

Om vi möter någon i Tillberga som säger sig ha inflytande i något av TGS:s verksamhetsområden är sannolikheten ganska stor att hon eller han också har ett aktivt förhållningssätt till samhället, är tämligen välvilligt inställd till politikerna i Västerås och har ganska stor förhoppning om att det lönar sig att försöka påverka kommunpolitiken. Vilken ålder eller utbildningsnivå som personen har är dock betydligt svårare att gissa. Generellt sett är det aktiva medborgarskapet ganska jämnt fördelat över ålders-, köns- och utbildningsgränser.

En annan invändning som kan riktas mot resultaten är att de är mer ett resultat av den valda metoden än återspeglings av en sammanhållen social konstruktion av verkligheten bland de svarande. När en enkät besvaras kan det finnas en risk att en viss inställning till frågorna etableras från början och blir styrande för svaren på de efterföljande frågorna. Det skulle kunna betyda att de som inledningsvis markerar att de upplever att de har inflytande som brukare i TGS:s verksamhet förhåller sig fortsatt positiva till frågor som rör aktivitet i samhällslivet, möjligheter till på-

verkan på kommunpolitiken och tilltron till kommunpolitikerna. En sådan psykologisk mekanism går inte att bortse ifrån, men i frågeformuläret var det tydligt vilka frågor som rörde TGS och vilka frågor som rörde förhållanden på andra nivåer. Metodproblemen härvidlag torde således inte vara större än i andra liknande undersökningar.

Ett förklaringsperspektiv

Ett sätt att gå vidare för att undersöka om de observerade resultaten ger någon mening är att undersöka det lokala sammanhang som kan ha producerat några förklaringsmekanismer. Det gäller således att finna några tydliga sammanhang och händelser i Tillberga sedan tillkomsten av TGS som gör att den erfarenhetsbaserade spridningen framstår som logisk. Uttryckt på ett annat sätt handlar det om att ge en trovärdig berättelse om några fenomen som kan ha främjat en utveckling av aktivt förhållningssätt och politisk tilltro bland de boende i Tillberga tätort som har en relation till TGS, framförallt gäller det dem som är brukare av den service och omsorg som TGS levererar. Två fenomen skall lyftas fram, nämligen brukarrådets arbetssätt samt en framträdande lokal informell politisk organisation.

Bruckarråden som länkar till lokalsamhället

Enligt TGS:s hemsida, där brukarrådets uppgifter presenteras, anges att "Bru-

karråden deltar i budgetarbetet, fattar ekonomiska beslut, bestämmer inriktningen på verksamheten och diskuterar, entusiasmerar, kanaliserar och in-formerar vidare". Föräldrarådet får en fast summa att fördela och använda för att främja den pedagogiska utvecklingen. Råden framstår som en viktig länk både mellan brukarna och TGS:s ledning samt utåt till lokalsamhället. Till skillnad från vad som normalt ses som uppgifter för ett brukarråd inom exempelvis barnomsorgen tar föräldrarådet initiativ till engagemang och projekt som gör att även andra än de närmast berörda föräldrarna involveras på olika sätt. Ett sådant exempel är upprustningen av en lekplats och ett annat exempel handlar om trafiksäkerhet. I fallet lekplatsen tog föräldrarådet initiativ och började förhandla med kommunen. Barn och föräldrar skissade på utformningen av lekplatsen tillsammans med företrädare för kommunen. Bland annat beroende på att upprustningen kunde ske med en ganska stor portion ideellt arbete kunde det hela genomföras. Brukarrådet inom äldreomsorgen fungerar på liknande sätt. Det initieras och genomförs olika projekt och arrangemang där alla äldre är välkomna, oavsett om man är medlem i TGS:s ekonomiska förening eller ej. I detta sammanhang kan också nämnas att det finns en Väntjänst som i korthet innebär att pensionärer stödjer och hjälper varandra. Även yngre hemmavarande personer deltar i denna väntjänst. Äldre- och handikapprådet är också engagerat i samband med att TGS genomför arrangemang som omfattar samtliga äldre i Tillberga. Vidare kan nämnas att det

genomförs flera arrangemang tillsammans med andra servicehus i Västerås stad.

Sammantaget kan sägas att ett av brukarrådens funktioner är att fungera som länk mellan TGS och lokalsamhället. Kretsen av dem som i praktiken berörts av detta är emellertid inte så stor så att det kan antas ha påverkat det som här kallats den geografiska spridningseffekten. Snarare handlar det om länkar till andra brukare och personer som har en relation till TGS. Det bedöms också vara svårt att fånga in "mellangruppen". Med mellangruppen menas framförallt de som inte längre har barn i förskola och skola, men inte heller någon brukarrelation till äldreomsorgen. Denna grupp är sällan berörd av TGS:s verksamhet och undgår därmed den "smitta" av aktivt medborgarskap som brukarna kan vara bärare av.

Informell politisk organisering

I likhet med många andra lokalsamhällen har de politiska partierna förlorat medlemmar och mycket av sin förankring bland invånarna i Tillberga. Den vardagspolitiska organisering som sker i Tillberga har sedan början av 1990-talet tagit sig andra former, vid sidan av de traditionella politiska institutionerna. Ett betydelsefullt fenomen i detta sammanhang är ett nätverk kallat Tillbergakommittén vars huvudsakliga uppgift är att samla föreningar och enskilda i samband med att någon större fråga kring Tillberga uppmärksammas. Denna kommitté formades i början av 1990-talet och är ett nätverk av enskilda och föreningsföreträdare. Som mest har 10-

12 personer varit drivande i kommittén. Det är således ingen formell organisation utan uppstår när det finns behov av det ("ett nätverk som tar tag i samhällsfrågor"). Kommittén karakteriseras också av flera som en "informell stark kraft" som "värnar om Tillbergas bästa". Den var en viktig aktör i samband med tillkomsten av TGS och har sedan dess fungerat mobiliserande vid ytterligare två tillfällen, nämligen i samband med att verka för att behålla bussstrafiken mellan Tillberga och Västerås samt när tillsvidareavtalet mellan Västerås stad och TGS skulle ersättas med ett nytt tidsbegränsat avtal i slutet av 1990-talet. I det första fallet fanns ett hot om att närmare 90 procent av bussavgångarna skulle läggas ned. Tillbergakommittén tog initiativ till en politisk debatt där alla partierna representerades. Debatten sändes ut i kabel-TV-nätet (som är väl utbyggt i Tillberga). Resultatet blev att busstrafiken behölls. I det andra fallet fanns det en oro över att TGS kanske inte skulle få behålla det integrerade driftansvaret. Tanken på en lokal folkomröstning väcktes, men kunde av kommunalrättsliga skäl inte genomföras (en kommunal folkomröstning kan inte genomföras i endast en del av en kommun). Däremot genomfördes en enkätundersökning (som genomfördes under våren 1999). Efter en upphandlingsprocess fick TGS förlängt driftsansvar.

Tillbergakommittén framställs också om en viktig faktor för att TGS under årens lopp kunnat utveckla en kontinuerlig samverkan med lokalsamhället. Den beskrivs i termer av ha fungerat som "språkrör" mellan tillbergaborna

å ena sidan och HSB och kommunen å den andra. Exempelvis har kommittén drivit frågor som rör trafiksäkerhet tillsammans med föräldrårådet i förskolan. Kommittén bedriver ett kontinuerligt arbete med grannsamverkan som bland annat handlar om brottsförebyggande verksamhet. Under våren/försommaren 2006 planeras att under hösten bilda ett lokalt brottsförebyggande råd i samarbete med Västerås stad.

Berättat på detta sätt så framstår Tillbergakommittén som ett framgångsrikt nätverk. Den kan liknas vid en försvarsallians som mobiliseras när Tillberga utsätts för ett yttre hot. För att spetsa till det ytterligare framstår det som att det finns många jourhavande aktivister som är beredda att ta strid för Tillbergas fortlevnad och utveckling: "Tillberga rör man inte utan att det gör ont!", som en av de intervjuade uttryckte det. En annan intervjuperson uttryckte en liknande beskrivning, nämligen att "finns det en hotbild kommer folk ut". Man vill "bevara det man har".

Kontakterna med Västerås stad har genomgående varit framgångsrika och det finns ett etablerat samarbete, bland annat i samband med planeringen av ett lokalt brottsförebyggande råd. Tillbergakommittén tycks också från kommunens sida betraktas som en trovärdig företrädare för Tillberga. Samspelet mellan kommunen, Tillbergakommittén och TGS kan ses som ett exempel på det som i den internationella litteraturen kallas "local governance", nämligen då offentliga och privata aktörer på formella och informella sätt formar samarbete och normer för gemensam problemlösning (se till exempel

Boivard, Löffler och Parrado-Díez 2002).

I likhet med många andra grupper i lokalsamhällen som tillkommit för att värna om bygdens bästa, till exempel lokala utvecklingsgrupper och byalag, framstår kommittén som kritisk till allt som kan förknippas med partipolitik. Den partipolitiska obundenheten har varit och är kännetecknande för såväl Tillbergakommittén som TGS. Det betyder bland annat att det funnits en avvaktande hållning i förhållande till de politiska partiernas lokalorganisationer i Tillberga. En kritisk, för att inte säga avog, inställning till partier och partipolitik har generellt sett varit vanligt förekommande både inom lokala meborgarorganiseringar (Herlitz 1999) och inom den under 1990-talet utbredande "nya" kommunala förvaltningspolitiken (Bäck 2000).

Av framställningen ovan framgår att det utvecklats ett samspel mellan TGS och andra krafter (organisationer och enskilda personer) i Tillberga samt i relationen till Västerås stad. Åtskilliga exempel på mer eller mindre stora framgångar har redovisats av de intervjuade. Tillkomsten av TGS i sig är ju också till stor del ett resultat av lokala processer. Det kan uttryckas som att "värnandet om Tillbergas bästa" har sedan början av 1990-talet huvudsakligen varit framgångsrikt. Betraktas förklaringsmekanismerna på detta sätt innebär det att TGS framför allt främjar inflytande och delaktighet för brukarna. På liknande sätt har aktiviteter i syfte att motverka "hot" utifrån och i syfte att förbättra området i loka avseenden också lett till framgång. I dessa processer har inte ledningen för TGS varit direkt involverad

eftersom de ligger utanför avtalets ansvarsområden, men har likväl funnits där som en stödande struktur med betydelse för utfallet. Samtidigt har Västerås stad i olika former uttryckt en tilltro till Tillberga i allmänhet och TGS i synnerhet. Tolkningen är således att dessa förhållanden tillsammans har främjat ett erfarenhetsbaserat aktivt medborgarskap.

Denna utveckling skulle kunna tala för en geografisk spridningseffekt, men återigen så handlar det om att det i första hand är de som har en relation till TGS som medverkat i den politiska informella organiseringen.

Avslutande diskussion och förslag till fortsatt forskning

En generalisering av den redovisade fallstudiens resultat kan formuleras på följande sätt: givet att det finns en stödande organisering i lokalsamhället kan brukarinflytande leda till ett bredare aktivt medborgarskap, vilket är ungefär det samma som vad som i andra sammanhang kallats "demokratisk kompetens" (Jarl 2004) och "politiskt kapital" (Amnå 2006a; Vogel med flera 2003). Däremot, vilket också är helt i linje med andra undersökningar, framstår det inte att ett sådant inflytande inte utan vidare smittar av sig till andra som inte är berörda brukare (jämför Gilljam och Jodal 2005).

Studien ger inte omedelbart stöd för tanken att alla kommunala demokratiseringsåtgärder skulle vara misslyckade.

Möjligen kan studien användas som argument för att göra ytterligare studier av hur "icke vinstdrivande alternativa utförare", till exempel ekonomiska föreningar och kooperativ kan bidra till lokal demokratiutveckling. På grundval av fallet som sådant och studiens resultat vill jag avslutningsvis föreslå tre forskningsuppgifter.

Det fall som undersökts, nämligen en ekonomisk förening vars explicita uppdrag från kommunen är att leverera god omsorg och service, brukarinflytande samt aktivt medborgarskap, är troligen inte unikt (för närbesläktade fenomen se till exempel Nyseth med flera 2000; Olsson och Forsberg 1997; Olsson och Lennqvist-Lindén 2003). Men det förefaller inte finnas någon sammanställning över hur pass vanligt det är i Sverige och övriga nordiska länder och vilken förändring som skett under de senaste årtiondena. I viss mån kan det jämföras med de tidigare så populära kommundelsnämnderna och deras motsvarigheter i övriga nordiska länder. En avgörande skillnad är dock att det här handlar om (relativt) fristående aktörer inom "civilsamhället", det vill säga de tillhör inte primärt sfärerna "staten" eller "marknaden", som på entreprenad skall producera service, omsorg och demokrati. Det förefaller således finnas ett behov av en kartläggning – gärna i ett nordiskt komparativt perspektiv – av förekomsten av just denna kombination. Ett naturligt nästa steg vore att göra jämförande studier av ett urval av dessa demokratientreprenörer.

Den andra tänkta forskningsuppgiften gäller relationen mellan denna typ (och även andra typer av demokrati-

entreprenörer) och kommunen (som en del av staten). När föreningar, lokala utvecklingsgrupper med mera bedriver verksamhet i syfte att främja den lokala demokratin kan de fungera som fristående från de kommunala institutionerna (Nilsson 2005). I takt med att föreningarna genom villkorade bidrag eller genom avtal förväntas bidra till kommunal demokratiutveckling kan det emellertid ses som tendenser till en inbäddning av civilsamhällets organisationer i det kommunala systemet (Amnå 2006b; jämför Johansson 2001). En sådan problemställning – fristående eller inbäddade – och vilken betydelse detta har för den lokala demokratiutvecklingen kan således vara en annan intressant forskningsuppgift (jämför Pestoff 2006).

Inledningsvis antydde att fallet med Tillberga GrannskapsService som service- och demokratientreprenör kan relateras till forskning om förvaltningspolitiska förändringar. Två begrepp är vanligt förekommande i detta sammanhang, nämligen New Public Management (NPM) och "local governance" (en svensk översättning kan vara lokal interaktiv samhällsstyrning). Ett centralt inslag i NPM är kontraktstyrning, det vill säga att kommunen upprättar interna och externa avtal med serviceproducenter (Almqvist 2006). Ofta har dessa avtal föregåtts av upphandling i konkurrens. Lokal interaktiv samhällsstyrning ses ibland som en reaktion på och vidareutveckling av NPM. Till skillnad från NPM:s marknadsstyrning handlar local governance om nätverksstyrning där ett flertal ömsesidigt beroende aktörer förväntas bidra med sina respektive resurser för att nå gemen-

samma mål (Bogason 2000; Hertting 2003). Kommunledningen kan i detta sammanhang fungera som överordnad koordinator (eller "meta-guvernör", för att tala med några governance-forskare, se Sørensen 2002a).

Sett ur båda dessa perspektiv framstår fallet med TGS och Tillberga som exempel på både NPM och local governance. Troligen är det inte på något sätt unikt att marknadsstyrning, nätverksstyrning och hierarkisk styrning förekommer samtidigt (jämför Kjær 2004). Däremot förefaller det råda brist på forskning om hur styrningsformer och demokrati i praktiken förhåller sig till varandra (jämför Sørensen 2002b).

Referenser

Almqvist, Roland, 2006

New Public Management – om konkurrensutsättning, kontrakt och kontroll. Malmö: Liber.

Amnå, Erik, 2006a

Jourhavande medborgare. Om samhällsengagemanget. Bokmanus 2006-07-23. Örebro: Örebro universitet.

Amnå, Erik, 2006b

"Associational Life, Youth, and Political Capital Formation in Sweden: Historical Legacies and Contemporary Trends." I Trägårdh, Lars (red) *The State and Civil Society in Northern Europe: The Swedish Model Reconsidered.* New York and Oxford: Berghahn Books.

Bogason, Peter, 2000

Public Policy and Local Governance: Institutions in Postmodern Society. Cheltenham: Edward Elgar.

Bovaird, Tony, Elke Löffler och Salvador Parrado-Díez , 2002

Developing Local Governance Networks in Europe. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.

Brannan, Tessa, Peter John och Gerry Stoker, 2006

"Active Citizenship and Effective Public Services and Programmes: How Can We Know What Really Works?" *Urban Studies*, 43:993-1008.

Bäck, Henry, 2000

Kommunpolitiker i den stora nyordningens tid. Malmö: Liber.

Gilljam, Mikael och Ola Jodal, 2005

Demokratiutveckling i svenska kommuner. Del III. Kommunala demokratiseringar – vägen till en mer vital demokrati? Göteborg: Göteborgs universitet, CEFOS.

Gilljam, Mikael och Ola Jodal, 2006

"Kommunala demokratiseringar – vägen till en mer vital demokrati?" I Esaiasson, Peter och Jörgen Hermansson (red) *Deltagandets mekanismer. Det politiska engagemangets orsaker och konsekvenser.* Malmö: Liber.

Gunsteren, Herman van, 1998

A Theory of Citizenship. Organizing Plurality in Contemporary Democracies. Boulder: Westview Press.

Herlitz, Ulla, 1999

"Bygdens organisering.", I Amnå, Erik (red) *Civilsamhället.* SOU 1999:84.

Hertting, Nils, 2003

Samverkan på spel. Rationalitet och frustration i nätverksstyrning och svensk stadsdelsförnyelse. Stockholm: Égalité.

Jarl, Maria, 2004

En skola i demokrati? Föräldrarna, kommunen och dialogen. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.

Johansson, Staffan, 2001

Självständiga rörelser eller kommunala underleverantörer? Ideella organisationers roll i välfärdssystemet. Göteborg: Göteborgs universitet, CEFOS.

Kettunen, Pekka (red), 2002

Den nordiska välfärdsmodellen i förändring. Åbo: Åbo Akademi.

Kjær, Anne M., 2004

Governance. Cambridge: Polity Press.

Merriam, Sharan B., 1994

Fallstudien som forskningsmetod. Lund: Studentlitteratur.

Montin, Stig, 1998

Lokala demokratiexperiment – exempel och analyser. SOU 1998:155.

Montin, Stig, 2004

Moderna kommuner. Stockholm: Liber Förlag.

Montin, Stig, 2006a

Demokrati i Tillberga. En utvärdering av Tillberga GrannskapsService utifrån ett demokratiperspektiv. Örebro universitet, Centrum för Urbana och Regionala Studier (CUREs). Opublicerad rapport.

Montin, Stig, 2006b

“Från servicedemokrati mot ett medskaparsamhälle?” I Jonsson, Leif (red) *Kommunledning och samhällsutveckling.* Lund: Studentlitteratur (under utgivning).

Nilsson, Tom, 2005

Till vilken nytta? Om det lokala politiska deltagandets karaktär, komplexitet och konsekvenser. Lunds universitet: Statsvetenskapliga institutionen. Lund Political Studies 139.

Nyseth, Torill, Toril Ringholm, Asbjørn Røiseland och Nils Aarsæther, 2000

Dugnad og demokrati. Bydelsutval, bygdelag of velforeninger som politiske institusjonar. Oslo: Kommuneforlaget.

Olsson, Jan och Anette Forsberg, 1997

Byapolitiken. Örebro: Novemus, Högskolan i Örebro. Rapport 1997:1.

Olsson, Jan och Ann-Sofie Lennqvist-Lindén, 2003

"Representativ demokrati utan partier? Vad kan vi lära från Svågadalsnämnden?"
Kommunal ekonomi och politik, 7(1): 25-59.

Pestoff, Victor, 2006

Democratizing the Welfare State. Revisiting the Third Sector and State in Democratic and Welfare Theory. Bokmanus.

Putnam, Robert D., 2001

Den ensamme bowlaren. Den amerikanska medborgarandans upplösning och förnyelse.
Stockholm: SNS Förlag.

Richard, Marie-Pierre, 2000

Lokalt medborgarskap i Sverige. Göteborg: Göteborgs universitet, CEFOS. Arbetsrapport 26.

Svenska Kommunförbundet och Landstingsförbundet, 2004

Jag hör av mig när jag känner mig redo. Medborgarinflytande i 27 kommuner. Demokrati-redovisning oktober 2004. Stockholm: Svenska Kommunförbundet & Landstingsförbundet.

Sørensen, Eva, 2002a

Politikerne og netværksdemokratiet. Fra suveræn politiker till meta-guvenør. Köpenhamn: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

Sørensen, Eva, 2002b,

"Introduktion: Demokrati og administration", *Nordisk Administrativt Tidsskrift*, 4: 281-290.

Vogel, Joachim, Erik Amnå, Ingrid Munck och Lars Häll, 2003

Föreningslivet i Sverige. Välfärd, Socialt kapital, Demokratiskola. Stockholm: Statistiska Centralbyrån.

Västerås stad, 2005

Kommunstyrelsen 2005-12-21, Arbetsmaterial, Förlängt avtal med Tillberga GrannskapsService.

Bilaga 1: Enkäten i Tillberga

1. Är Du man eller kvinna?

Man

Kvinna

2. Vilket år är Du född?

3. Var är Du född?

Sverige

Övriga Norden

Övriga Europa

Utanför Europa

4. Vilken utbildning har Du?(Om Du ännu inte avslutat utbildningen, markera då den typ av skola Du just nu går i)

Högst grundskola, eller motsvarande

Högst gymnasial utbildning

Eftergymnasialutbildning (högskola/universitet)

5. Vilken är Din nuvarande sysselsättning?

Lönearbetande (heltid eller deltid)

Företagare

Studerande

Arbetssökande/arbetslös

Långtidssjukskriven (mer än 2 månader)

PensionärAnnat, notera

6. Hur ofta har Du kontakt med personal eller någon annan som är verksam inom GrannskapsService?

Mycket ofta

Ganska ofta

Sällan/någon gång

Aldrig

7. Är Du medlem i GrannskapsService?

Ja

Nej

8. Har Du deltagit i GrannskapsService brukarråd?

Ja

Nej

9. Upplever Du att Du har inflytande i de verksamheter som GrannskapsService sköter och som Du är berörd av?

Ja

Nej

Vet ej

10. Har Du under de senaste två åren varit aktiv i en förening? (förutom GrannskapsService)

Ja

Nej

11. På vilket sätt har Du deltagit i föreningens arbete?

Praktiskt arbete

Deltagit på möten

Talat på möten.

Försökt påverka beslut

Har haft styrelseuppdrag

12. Hur instämmer du i följande påstående?

Föreningsarbetet har gjort mig mer intresserad av politiken i kommunen.

Stämmer helt och hållet

Stämmer ganska bra

Stämmer ganska dåligt

Stämmer inte alls

Vet ej

13. Röstade Du vid senaste valet 2002? (kommun-, landstings- eller riksdagsvalet)

Ja

Nej

Har inte rösträtt

14. Hur instämmer Du i följande påståenden? Som medborgare i en kommun ska man... (stämmer inte alls, stämmer ganska dåligt, stämmer ganska bra, stämmer helt och hållet, vet ej).

Rösta i valen till kommunfullmäktige

Hålla sig informerad om vad som händer i kommunen

Alltid lämna sanna uppgifter vid ansökan om sociala bidrag och andra ersättningar

Vara aktiv i föreningslivet

Visa respekt och bemöta alla invånare i kommunen lika oavsett etnicitet, religion eller sexuell läggning

Vara med och ta gemensamt ansvar för de invånare som har det sämre

Ta egna initiativ och inte alltid förvänta sig att samhället löser problemen

Aktivt försöka påverka politiska beslut i kommunen

15. Det finns olika sätt att försöka åstadkomma förbättringar eller motverka försämringar i samhället. Har Du under de senaste två åren försökt att påverka politiken i kommunen Du bor i? (ja, nej, men kan tänka mig göra det, nej, och skulle aldrig göra det)

Kontaktat politiker

Kontaktat kommunal tjänsteman

Varit med på utfrågning/diskussion med politiker

Engagerat dig i politiskt

Arbetat i annan politisk organisation

Deltagit i byalag, lokala

Deltagit i demonstration

Skrivit på namninsamling

Kontaktat massmedia (press, tv, radio)

Författat debattartikel, insändare eller dylikt

Överklagat beslut (själv eller med hjälp)

Deltagit i internetdebatt

Deltagit i brukarorgan, råd/fokusgrupper

16. Hur uppfattar Du dig själv och Dina möjligheter att delta i samhället? (stämmer inte alls, stämmer ganska dåligt, stämmer ganska bra, stämmer helt och hållet, vet ej)

Jag vet vart jag ska vända mig för att påverka ett beslut

Jag kan uttrycka mina åsikter inför främmande människor

Jag är intresserad av samhällsfrågor i min kommun

Om jag försöker påverka politiken i min kommun tror jag det ger resultat

Jag kan tänka mig att utan ersättning arbeta för att förbättra i min närmiljö

17. Hur uppfattar Du generellt sett politikerna i kommunen Du bor i? (stämmer inte alls, stämmer ganska dåligt, stämmer ganska bra, stämmer helt och hållet, vet ej)

Kommunpolitikerna gör goda avvägningar mellan olika intressen i kommunen

Kommunpolitikerna lyssnar på de synpunkter som medborgare för fram

Kommunpolitikerna är ärligt intresserade av vårt allmänna bästa

18. Hur uppfattar Du människor i din omgivning? (stämmer inte alls, stämmer ganska dåligt, stämmer ganska bra, stämmer helt och hållet, vet ej).

Jag känner gemenskap med människorna i mitt bostadsområde

Jag tycker att man kan lita på människor som bor här i kommunen

Bilaga 2: Jämförelse mellan svaren från Tillberga (2006) och Västerås stad som helhet (2004).

Informellt politiskt deltagande

Informell politisk påverkan.	Tillberga N=857	Västerås N=213
Kontaktat politiker	8 %	11 %
Kontaktat kommunal tjänsteman	22 %	27 %
Varit med på utfrågning/diskussion med politiker	8 %	8 %
Engagerat dig i politiskt parti	3 %	6 %
Arbetat i annan politisk organisation	1 %	3 %
Deltagit i byalag, lokala utvecklingsgrupper	8 %	5 %
Deltagit i demonstration	8 %	15 %
Skrivit på namninsamling	54 %	53 %
Kontaktat massmedia (press, tv, radio)	10 %	14 %
Författat debattartikel, insändare eller dylikt	8 %	13 %
Överklagat beslut (själv eller med hjälp)	10 %	14 %
Deltagit i internetdebatt	5 %	9 %

Tabell 2.1. Andel som under de senaste två åren på olika sätt försökt påverka politiken i Västerås.

Medborgaransvar

	Tillberga N=857	Västerås N=213
Rösta i valen till kommunfullmäktige	83 %	90 %
Hålla sig informerad om vad som händer i kommunen	88 %	92 %
Alltid lämna sanna uppgifter vid ansökan om sociala bidrag och andra ersättningar	94 %	95 %
Vara aktiv i föreningslivet	48 %	48 %
Visa respekt och bemöta alla invånare i kommunen lika oavsett etnicitet, religion eller sexuell läggning	90 %	90 %
Vara med och ta gemensamt ansvar för de invånare som har det sämre	75 %	76 %
Ta egna initiativ och inte alltid förvänta sig att samhället löser problemen	82 %	86 %
Aktivt försöka påverka politiska beslut i kommunen	71 %	67 %

Tabell 2.2. Olika former av medborgardygder.
Andel i procent som instämmer.

Politiskt förtroende

	Tillberga N=857	Västerås N=213
Kommunpolitikerna gör goda avvägningar mellan olika intressen i kommunen	26 %	26 %
Kommunpolitikerna lyssnar på de synpunkter som medborgare för fram	23 %	18 %
Kommunpolitikerna är ärligt intresserade av vårt allmänna bästa	27 %	31 %

Tabell 2.3. Politiskt förtroende.**Andel i procent som instämmer.**

Delaktighet

	Tillberga N=857	Västerås N=213
Jag vet vart jag ska vända mig för att påverka ett beslut	58 %	50 %
Jag kan uttrycka mina åsikter inför främmande människor	69 %	74 %
Jag är intresserad av samhällsfrågor i min kommun	63 %	68 %
Om jag försöker påverka politiken i min kommun tror jag det ger resultat	27 %	21 %
Jag kan tänka mig att utan ersättning arbeta för att förbättra i min närmiljö	50 %	51 %

Tabell 2.4. Hur uppfattar Du dig själv och Dina möjligheter att delta i samhället? Andel i procent som instämmer.

Lokal gemenskap och tilltro

	Tillberga N=857	Västerås N=213
Jag känner gemenskap med människorna i mitt bostadsområde	87 %	70 %
Jag tycker att man kan lita på människor som bor här i staden	72 %	53 %

Tabell 2.5. Hur uppfattas människor i omgivningen? Andel i procent som instämmer

Bilaga 3: "Upplever Du att Du har inflytande i de verksamheter som Tillberga GrannskapsService sköter och som Du är berörd av?" Bivariata samband.

Röstade Du vid senaste valet 2002? (kommun-, landstings- eller riksdagsvalet)	Pearsons R Sign. N	,167** ,000 456
Har Du under de senaste två åren varit aktiv i en förening? (förutom Tillberga GrannskapsService)	Pearsons R Sign. N	,141* ,003 457
Hur instämmer du i följande påstående? Föreningsarbetet har gjort mig mer intresserad av politiken i kommunen.	Pearsons R Sign. N	,392** ,000 266
Som medborgare i en kommun ska man... Rösta i valen till kommunfullmäktige	Pearsons R Sign. N	,077 ,126 400
Som medborgare i en kommun ska man... Hålla sig informerad om vad som händer i kommunen	Pearsons R Sign. N	,182** ,000 433
Som medborgare i en kommun ska man... Alltid lämna sanna uppgifter vid ansökan om socialbidrag och andra ersättningar.	Pearsons R Sign. N	,085 ,075 435
Som medborgare i en kommun ska man... Vara aktiv i föreningslivet	Pearsons R Sign. N	,318** ,000 376
Som medborgare i en kommun ska man... Visa respekt och bemöta alla invånare lika oavsett etnicitet, religion eller sexuell läggning.	Pearson R Sign. N	,261** ,000 432
Som medborgare i en kommun ska man... Vara med och ta gemensamt ansvar för de invånare som har det sämre.	Pearson R Sign. N	,263** ,000 407
Som medborgare i en kommun ska man... Ta egna initiativ och inte alltid förvänta sig att samhället löser problemen	Pearson R Sign. N	,195 ,000 411**

Som medborgare i en kommun ska man... Vara med och ta gemensamt ansvar för de invånare som har det sämre.	Pearson R Sign. N	,263** ,000 407
Som medborgare i en kommun ska man... Ta egna initiativ och inte alltid förvänta sig att samhället löser problemen	Pearson R Sign. N	,195 ,000 411**
Som medborgare i en kommun ska man... Aktivit försöka påverka politiska beslut i kommunen.	Pearson R Sign N	,244** ,000 381
Har Du under de senaste två åren försökt påverka politiken i Västerås genom att...kontaktat politiker?	Pearson R Sign. N	,205** ,000 446
Har Du under de senaste två åren försökt påverka politiken i Västerås genom att...kontaktat kommunal tjänsteman?	Pearson R Sign. N	,191** ,000 441
Har Du under de senaste två åren försökt påverka politiken i Västerås genom att...varit med på utfrågning/ diskussion med politiker?	Pearson R Sign. N	,229** ,000 440

Har Du under de senaste två åren försökt påverka politiken i Västerås genom att...engagerat dig i politiskt parti?	Pearson R Sign. N	,170** ,000 444
Har Du under de senaste två åren försökt påverka politiken i Västerås genom att...arbetat i annan politisk organisation?	Pearson R Sign. N	,220** ,000 440
Har Du under de senaste två åren försökt påverka politiken i Västerås genom att...deltagit i byalag, lokala utvecklingsgrupper?	Pearson R Sign. N	,398** ,000 440
Har Du under de senaste två åren försökt påverka politiken i Västerås genom att...deltagit i demonstration?	Pearson R Sign. N	,198** ,000 443
Har Du under de senaste två åren försökt påverka politiken i Västerås genom att...skrivit på namnsamling?	Pearson R Sign. N	,278** ,000 450
Har Du under de senaste två åren försökt påverka politiken i Västerås genom att...kontakta massmedia (press/TV/radio)?	Pearson R Sign. N	,189** ,000 445

Har Du under de senaste två åren försökt påverka politiken i Västerås genom att...författat debattartikel, insändare eller dylikt?	Pearson R Sign. N	,166** ,000 445
Har Du under de senaste två åren försökt påverka politiken i Västerås genom att...överklagat beslut)?	Pearson R Sign. N	,158** ,001 443
Har Du under de senaste två åren försökt påverka politiken i Västerås genom att...deltagit i Internetdebatt?	Pearson R Sign. N	,167** ,000 444
Jag vet vart jag ska vända mig för att påverka ett beslut	Pearson R Sign. N	,232** ,000 395
Jag kan uttrycka mina åsikter inför främmande människor.	Pearson R Sign N	,085 ,081 424
Jag är intresserad av samhällsfrågor i min kommun.	Pearson R Sign. N	,177** ,000 419
Om jag försöker påverka politiken i min kommun tror jag det ger resultat.	Pearson R Sign. N	,338** ,000 372
Jag kan tänka mig att utan ersättning arbeta för att förbättra i min närmiljö.	Pearson R Sign. N	,360** ,000 383
Kommunpolitikerna gör goda avvägningar mellan olika intressen i kommunen.	Pearson R Sign. N	,262** ,000 325
Kommunpolitikerna lyssnar på de synpunkter som medborgare för fram.	Pearson R Sign. N	,291** ,000 327
Kommunpolitikerna är ärligt intresserade av vårt allmänna bästa.	Pearson R Sign. N	,288** ,000 328

Kommunpolitikerna är ärligt intresserade av vårt allmänna bästa.	Pearson R Sign. N	,288** ,000 328
Jag känner gemenskap med människorna i mitt bostadsområde.	Pearson R Sign. N	,288** ,000 446
Jag tycker att man kan lita på människor som bor här i staden.	Pearson R Sign. N	,256** ,000 418

Noter:

¹ Jag vill tacka Erik Amnå samt två anonyma bedömare för mycket värdefulla kommentarer på ett tidigare utkast av denna artikel.

² Artikeln baseras på en utvärdering som beställts och finansierats av Västerås stad, som också administrerat enkäten. Analys av enkätdata och intervjuer har genomförts av författaren. Utvärderingen avrapporteras i sin helhet i Montin 2006a.

³ Beteckningen "jourhavande aktivister" är inspirerad av Erik Amnå som skriver om liknande fenomen i Amnå 2006a.